

Bevezetés a komplex kommunikációs szükséglet¹ felméréséhez kidolgozott kérdőívek használatához

1. A kérdőívek alkalmazásának célja a felmérési folyamatban

Jelen fejezet a „*Diagnosztikus Protokoll az augmentatív és alternatív kommunikációs fejlesztési és támogatási szükséglet felméréséhez*” c. kiadvány első fejezetével összefüggésben a speciális kommunikációs képességek és készségek felméréséhez használható kérdőívek gyűjteményét foglalja magában.

Az érintett populáció állapota és a fogyatékoságok halmozódása miatt az AAK-szemponturn felméréseket kizárólag a folyamatdiagnosztika szemléletében érdemes kezelni, ami a gyakorlatban többlépcsős folyamatot jelent. Ebben a folyamatban különböző felmérési módszerek együttes alkalmazása lehet a legcélravezetőbb. A fejezetben található kérdőívek részei lehetnek az AAK-igényű személyek kommunikációs kompetenciáinak feltérképezéséhez használható különféle eszközök és módszerek alkalmazásának. Ezeknek a módszereknek az elméleti háttérével részletesen az első fejezet foglalkozik.

Az AAK-felmérések célja a komplex kommunikációs igényű személyek kommunikációs szempontú „készségleltárjának” összeállítása a fejlesztés irányának és módszereinek kijelölése érdekében.

A felmérés eszközeinek kiválasztásakor fontos szempont, hogy egy első állapotfelméletről – alapkészségek, meglévő készségek feltárásáról – vagy már megkezdett, a fejlesztés eredményeit mérő ún. kontroll felmérésről van szó. További befolyásoló tényezők az életkor, a fizikai, szociális, társadalmi környezet, vagy éppen azok változása. Mindig az aktuális szükségletekhez kell a fejlesztés/támogatás irányait, eszközeit, módjait igazítani (Kálmán, 2006).

A komplex kommunikációs igény felmérésekor az alábbi kérdésekre keressük a válaszokat (Kálmán, 2006):

- a) Mekkora a diszkrépancia a vizsgált személy kommunikációs lehetőségei és igényei között?
- b) A személynek szüksége van-e valóban AAK-támogatásra? Amennyiben igen, milyen eszköz- és feltételrendszerre igénylőre?
- c) Melyek azok az AAK-fejlesztés és -támogatás szempontjából fontos alapkészségek és képességek, amelyekre támaszkodhatunk?

¹ *Komplex kommunikációs igényű személyek, akiknek kommunikációs igényeit speciális ún. augmentatív és alternatív kommunikációs (AAK) módokkal és eszközökkel lehet megfelelően kielégíteni (Beukelman és Mirenda, 2013).*

- d) Milyen módon és eszközökkel szükséges elkezdni az AAK-fejlesztést, támogatását?
- e) Milyen sérülésspecifikus adaptációkra lehet szükség egy-egy fogyatékoság esetében az AAK megfelelő fejlesztéséhez, támogatásához?
- f) Mennyire hatékonyan használhatóak a már megkezdett AAK-fejlesztés eszközei, módjai?

Ezeknek a kérdéseknek az alapos megválaszolásához az állapotmegismerés folyamatában ismert eszközök és módszerek széles tárházát kell mozgósítani (pl.: standard felmérési eljárások eredményeinek figyelembevétele, strukturált és spontán megfigyelések, interjúk stb.). Ezek alkalmazása, valamint az eredmények összegzése elképzelhetetlen teammunka nélkül. A kérdőíveket a komplex felmérési folyamat részeként kell kezelni, melyek az AAK oktatás/fejlesztés céljainak és irányainak meghatározásához használható segédanyagok, nem célja és nem is alkalmas semmiféle diagnózis felállítására!

2. Célcsoport

A fejezetben bemutatott kérdőíveket azoknak a szakembereknek ajánljuk, akik komplex kommunikációs igényű személyek augmentatív és alternatív kommunikációs fejlesztését, támogatását végzik. A kérdőívek használatához szükséges, hogy a szakemberek rendelkezzenek alapvető elméleti és gyakorlati ismeretekkel az érintett személyek fejlesztésében, támogatásában. Néhány kérdőívet kivéve nem szükséges szakspecifikus tudás, de a pontosabb eredmények érdekében mindig érdemes az adott sérülésnek megfelelő szakemberrel konzultálni.

A komplex kommunikációs igényű személyek megismerésében és fejlesztésében kevésbé jártas szakemberek számára a kérdőívek használata előtt mindenképpen ajánlott az első fejezet elméleti hátterét áttanulmányozni.

3. A fejezet szerkezete

A fejezet tematikailag három részre osztható. **Az első részben** azok a kérdőívek találhatóak, amelyeket az AAK-oktatás² megkezdése előtt érdemes kitölteni.

Az első **„Adatlap a kommunikációs készségek és viselkedések felméréséhez”** rövid, gyors áttekintést ad a legfontosabb információkról.

² AAK-fejlesztés, AAK-oktatás és a támogatás fogalmak értelmezése: a fejezetben mindhárom kifejezés előfordul. Az AAK-oktatás pedagógiai jellegű fogalom, amely magában foglalja az ismeretátadást, tanulás-, tanításszervezést és az elsajátításhoz az aktív részvételt. A célzott fejlesztés a kommunikációs képességek és készségek szintjének minőségi és mennyiségi szempontú növelése. A személyközpontú támogatás egy olyan megközelítés, ahol a segítségadás célja a személy minél teljesebb közösségi részvétele. Ezt fizikai segítséggel vagy speciális eszközökkel, illetve környezeti adaptációval lehet biztosítani. A megfelelő támogatás kialakításakor a személy képességei mellett figyelmet fordítanak a preferenciáira, szükségleteire, vágyaira. Az AAK tevékenységeiben és folyamatában mindhárom fogalomnak megvan a maga helye és szerepe, szigorúan egymástól el nem választhatók az AAK-megsegítés során.

A következő két kérdőív **„Kommunikációs kérdőív komplex kommunikációs igényű személyek expresszív és receptív kommunikációjának felmérésére”** az érintett személy kommunikációs igényeiről, szokásairól gyűjt információkat. Használhatók az AAK-oktatás megkezdése előtt, majd egy bizonyos idő elteltével, a kérdőívek újrafelvételével információt kapunk arról, hogy a kommunikációs fejlesztés és támogatás milyen hatással volt az érintett személy kommunikációjára. Kitöltésére a kikérdezés javasolt, az érintett személy környezetében lévő szakemberek, családtagok, gondozók interjújával. Annál pontosabb képet kaphatunk, minél több személyt kérdezzük meg. Ez azt is megmutatja, hogy mennyire egységes a szakemberek, családtagok, gondozók hozzáállása az érintett személy kommunikációjához.

A fejezet **második részében** találhatóak a **sérülésspecifikus** kérdőívek, amelyek minden területen az AAK-oktatás megtervezéséhez mérik fel az adott személy képességeit, készségeit.

A sérülésspecifikus kérdőívek mellett ebben a részben találhatóak a **társas viselkedés** és a **problémás viselkedések** felmérésére szolgáló kérdőívek, valamint a **hangzó beszéd értését és a kifejezését** felmérő kérdőív is. A kommunikációs interakciók során a környezeti, nyelvi, szociális és emocionális összetevők, valamint mások viselkedéséhez való alkalmazkodóképesség integrálására van szükség (Quill, Norton-Bracken és Fair, 2008). Ezeknek segítségével információt kaphatunk az AAK-oktatás kontextusainak megtervezéséhez. Felvételük ajánlott, amikor az együttműködés kialakításában jelentkező nehézségek okait szeretnénk megérteni és kezelni. A problémás viselkedés értelmezésében az alábbi kritériumoknak való megfelelés mérvadó (Zarkowska és Celements, 1994):

- A viselkedés a személy életkorától és fejlettségétől elvárható szinttől szignifikánsan eltér.
- A viselkedés veszélyes mind a személyre, mind a környezetére.
- A viselkedés akadályozza a személyt új készségek elsajátításában és a személy tanulási potenciáljának kihasználásában.
- A viselkedés akadályozza a személyt és/vagy a vele élőket a mindennapi életvezetésben. Oly mértékben kihatással van az életminőségre, ami az adott helyzetben nem lenne indokolt.
- A viselkedés ellentétes az adott társadalmilag elfogadott normákkal.

A fejezet **harmadik részében** az **AAK-oktatás módjai/eszközei** szerint tagolható kérdőívek találhatóak, mint például kommunikáció tárgyakkal, képekkel, gesztusokkal stb. Ezeknek a kérdőíveknek a használata inkább a fejlesztés szakaszában válik fontossá. Átnézésük mindenképpen ajánlott a fejlesztések előtt és/vagy közben is. Kitöltésük különösen abban az esetben válik indokolttá, amikor elakadásokat tapasztalunk a fejlődésben, vagy a fejlesztés során egy további szintre való átlépés tervezése válik szükségessé. Alkalmas a meglévő eszközök és módok használatának monitorozására is.

4. A használat és alkalmazás feltételei

A kérdőívek önállóan és egymástól függetlenül is használhatóak. Minden kérdőív tartalmaz egy rövid bevezetőt a használattal és kitöltéssel kapcsolatban. Az átláthatóság érdekében a többször elvégzett felmérések eredményei egy táblázatban összesíthetők a dátumok feltüntetésével. A „*Megjegyzés, példák*” oszlop minden olyan kiegészítő információ feljegyzésére szolgál, amelyek segítik az item pontosabb értékelését és értelmezését. Érdemes feljegyezni az egyéni sajátosságokat, mint például az adott item teljesítésének sajátos módját, egyéb befolyásoló tényezőket, a kiegészítő eszközöket és segédeszközöket, a segítségadás módját vagy a reakció pontos leírását.

A táblázatok utolsó, ún. „*Kimenet*” oszlopa javaslatokat tartalmaz, melyek támpontot adhatnak a felmérés további menetéhez vagy az AAK-oktatás és -támogatás tartalmának kialakításához. Ezeket a megjegyzéseket ajánlásként, iránymutatásként kell értelmezni.

A kitöltést, illetve az ahhoz szükséges információkat a szakemberek az alábbi módszerek segítségével végezhetik:

- AAK-oktatás során alkalmazott strukturált és spontán megfigyelésekkel,
- egyéb felmérő eszközök használatával és azok eredményeinek felhasználásával,
- az érintett személyt jól ismerő családtag és/vagy szakember, gondozó kikérdezésével, konzultációval.

A felmérések folyamatát ideális esetben egy team végzi. A teamben együtt dolgozó szakemberek kiválasztását elsősorban az AAK-tapasztalatuk és jártasságuk, az érintett személy sérülésének típusa, a sérülés bekövetkezésének időpontja, az érintett személy életkora határozhatja meg.

A felmérések előkészítésekor részletesen tájékozódjunk, milyen eszközökre – kommunikációs és segédeszközök –, milyen környezeti elrendezésre lehet szükség. Ilyenek például a sérüléseket kompenzáló és korrigáló segédeszközök: terápiais szék, modul, fejtámla vagy szemüveg, hallókészülék stb. A kommunikációs segédeszközök tekintetében fontos az alapos előkészítés. Legyenek feltöltve, elemmel ellátva és a szükséges adaptációkkal felszerelve. A megfelelő applikációk letöltését is előre végezzük el. Tervezzük meg, és alaposan készítsük elő az interjúkhoz szükséges eszközöket, különösen, ha azt digitálisan végezzük.

A felmérések a folyamatdiagnosztika szemléletében valósíthatók meg, tehát időigényes folyamat. Ez idő alatt a szakemberek már megkezdik, vagy folytatják az AAK-fejlesztést, -oktatást. A felmérés után az eredmények az egyéni kommunikációs tervben kerülnek összegzésre, amiben a szakemberek a team tagjaival és az érintett személy képviselőjével együtt rövid és középtávú célkitűzéseket határoznak meg.

A kérdőívek használata és tárolása során a személyes adatok védelmének tekintetében az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679. rendelete (GDPR) alapján az adatvédelmi szabályozásnak megfelelően kell eljárni.

Felhasznált irodalom

Beukelman, D. – Mirenda, P. (2013): *Augmentative and Alternative Communication. Supporting Children and Adults with Complex communication needs*. Paul Brooks Publishing Co., Baltimore.

Quill, K. (2009): *Tedd-nézd-hallgasd-mondd*. Kapocs Kiadó, Budapest.

Zarkowska, E. – Clements, J (1994): *Problem Behaviour and People with Severe Learning Disabilities: the S-T-A-R Approach*. 2nd Edition. Chapman and Hall, London. http://complexneeds.org.uk/modules/Module-2.4-Assessment-monitoring-and-evaluation/All/downloads/m08p090c/the_star_approach.pdf

(Utolsó letöltés dátuma: 2018. 02. 03.)